

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІОЛОГІЯ

**Методичні рекомендації до самостійної роботи для студентів
напряму підготовки 6.060101 «Будівництво»,
денної форми навчання**

Затверджено
на засіданні кафедри
філософії і суспільних наук
протокол № 1
від 01.09.2016 р.

Чернігів ЧНТУ 2016

Соціологія. Методичні рекомендації до самостійної роботи для студентів напряму підготовки 6.060101 «Будівництво», денної форми навчання / Укладач Колеватов О.О. – Чернігів: ЧНТУ, 2016. – 43 с.

Укладач: Колеватов Олексій Олександрович, кандидат історичних наук, доцент

Відповідальний за випуск: Крук О.І., завідувач кафедри філософії і суспільних наук, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: Киселиця Світлана Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і суспільних наук Чернігівського національного технологічного університету

ВСТУП

Мета навчальної дисципліни «Соціологія» – формування системи знань про основні поняття соціології, історію її становлення у світі та в Україні, усвідомлення сутності соціального життя та соціальної структури суспільства, опанування методики сучасного соціологічного аналізу суспільних відносин.

Завдання, які вирішуються в процесі вивчення дисципліни:

- формування цілісного уявлення про специфіку, об'єкт і предмет соціологічного знання, історію зарубіжної та вітчизняної соціології, перспективи її дальшого розвитку;
- набуття навичок організації і проведення соціологічних досліджень та практичного, ефективного використання їх результатів;
- формування загальної і соціологічної культури, соціологічного мислення майбутніх фахівців;
- розвиток потреби в здобутті наукових знань про явища суспільного життя.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

- історію розвитку зарубіжної та вітчизняної науки;
- основні етапи становлення соціології;
- об'єкт та предмет науки;
- функції та роль соціології в житті суспільства;
- основні категорії соціології;
- структуру соціологічного знання;
- компоненти соціальної структури суспільства;
- види соціальних спільнот та форми соціальної взаємодії;
- сучасні наукові концепції дослідження спеціальних соціологічних теорій;
- основні напрямки підготовки та організації проведення досліджень.

вміти:

- працювати з соціально-політичною та публіцистичною літературою;
- робити власні висновки та готувати доповіді, реферати з питань соціальної проблематики;
- осмислювати особливості періоду, який переживає сучасне суспільство;
- давати оцінку діяльності соціальних інститутів та організацій;
- на основі детального аналізу адекватно реагувати на складні проблеми сучасного життя, вміти орієнтуватися в ньому;
- використовувати в професійній діяльності і в повсякденному житті основні теоретичні і практичні положення соціології, дані конкретно-соціологічних досліджень.

Методи соціального виміру, розроблювані соціологією, використовуються всіма іншими соціально-гуманітарними науками. Вивчення дисципліни має велике значення для реалізації вимог кваліфікаційної характеристики фахівця. Дає можливість виробити навички організації і проведення конкретно-соціологічних досліджень: використовувати результати досліджень в діяльності трудових колективів, в соціальному управлінні та соціальному прогнозуванні.

У процесі дослідження системи «людина – техніка» соціологія вступає у певні взаємовідносини із технічними науками. Це стосується як окремих виробничих процесів, так і виробництва взагалі.

Важливе місце у вивченні студентами курсу «Соціологія» займає самостійна робота. Самостійна робота визначається навчальною і робочою програмою, забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення дисципліни: підручники, навчальна та методичні посібники, методичні рекомендації, практикуми, наукова література, періодичні видання.

Самостійна робота студентів може виконуватися у бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах, домашніх умовах. Самостійна робота у разі необхідності проводиться в присутності викладача, який надає відповідні консультації. Ця робота виконується відповідно до графіку консультацій, затверджених кафедрою.

Пропоновані методичні рекомендації містять: вступ, тематику лекційних занять, методичні поради щодо самостійного вивчення кожної теми, ключові слова, поняття і терміни, контрольні запитання і завдання, рекомендовану літературу до теми, запитання до заліку, перелік рекомендованої літератури до курсу дисципліни.

Методичні рекомендації відповідають змісту робочої програми з дисципліни «Соціологія» і спрямовані на те, щоб надати допомогу студентам у самостійному вивченні навчального курсу, одержанні упорядкованих знань, необхідних для майбутніх спеціалістів.

1. ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1.1 Сутність соціологічної науки. Методологічні основи соціології

Науковий статус соціології. Місце та взаємозв'язок соціології з іншими науками про суспільство. Специфіка об'єкта і предмета соціології. Структура соціологічної науки. Соціальні закони та категорії. Методологічні основи соціології як науки. Основні принципи у соціологічному знанні: об'єктивності, системності, комплексності. Основні функції соціології. Значення соціології як науки для розв'язання проблем наукового управління суспільством, соціально-економічних та політичних перетворень на шляху модернізації українського суспільства.

Тема 1.2 Історія становлення і розвитку соціології

Теоретичні, наукові, соціокультурні передумови виникнення соціології як науки. Найважливіші етапи становлення соціологічних знань: протосоціологічний, академічний, сучасний.

Передумови виникнення соціології. Проблеми суспільства та соціального пізнання у працях античних мислителів: Демокрита, Платона, Аристотеля. Соціальні вчення Середньовіччя. Погляди на суспільство А.Блаженного. Соціальні вчення у епоху Відродження. Соціальні утопії Т.Мора, Т.Кампанелли, А.Макіавеллі. Соціальні теорії XVII – XVIII ст. Теорія природного права та суспільного договору. Погляди просвітителів на суспільство. Ж.-Ж. Руссо, А.Сен-Сімон про науку, людину, суспільство.

Становлення і розвиток соціології у XIX ст. Вплив позитивізму О.Конта на подальший розвиток науки. Органістська школа в соціології. Напрями в соціології. Соціальна теорія марксизму. Вплив психологічного напрямку на розвиток соціології XIX ст. Формальна соціологія Г.Зиммеля. «Соціологізм» Е.Дюркгейма. Розвиток соціологічного знання у XX ст. Теорія соціальної дії та «розуміюча» соціологія М.Вебера. Теорія функціоналізму. Теорія соціального конфлікту та соціального обміну. Феноменологія. Соціологічні концепції технократизму. Інтегральна соціологія П.Сорокіна. Основні соціологічні парадигми сучасної зарубіжної соціології.

Історія становлення та розвитку соціології в Україні. Осмислення соціального буття за доби Київської Русі. Ідеї природного права та суспільного договору XVI ст. С.Ориховського. Внесок у розвиток соціальної теорії Г.Сковороди. Соціальні проблеми у творчості Т.Шевченка. Розвиток суспільно-політичної думки у XIX ст. (М.Драгоманов, М.Костомаров, О.Потебня, І.Франко, М.Ковалевський). Соціологічні ідеї М.Грушевського, М.Липинського, Б.Кістяківського.

Тема 1.3 Суспільство як соціальна система, його структура.

Соціальна стратифікація

Суспільство як соціальна система. Головні підсистеми суспільного життя. Головні ознаки та елементи суспільства. Типи суспільства та шляхи його розвитку. Соціальні зв'язки та взаємодія. Соціальна спільнота і соціальна група. Поняття соціального інституту. Соціальний прогрес. Модернізація суспільства. Поняття соціальної структури суспільства. Соціальна спільнота та типологія соціальних спільнот. Види соціальної структури. Характеристика сучасного українського суспільства. Теорія соціальної стратифікації. Типи соціальної стратифікації. Проблеми стратифікації та диференціації у соціальній структурі українського суспільства в умовах перехідного періоду. Середній клас та дискусії про нього. Маргінальність. Поняття соціальної мобільності та її види. Концепція вертикальної мобільності (за П.Сорокіним).

Тема 1.4 Соціальний конфлікт

Виникнення та основні етапи розвитку соціології конфлікту. Історичні та методологічні основи соціології конфлікту. Предмет соціології конфлікту. Природа, динаміка та механізми виникнення соціального конфлікту. Поняття, причини, мотивація, функції та структура, стадії соціального конфлікту. Типологія і класифікація конфліктів, методи їх вирішення. Управління соціальним конфліктом. Профілактика конфліктів. Соціальні конфлікти в сучасному українському суспільстві.

Тема 1.5 Конкретно-соціологічне дослідження

Сутність соціологічного дослідження та його різновиди. Поняття та етапи організації соціологічного дослідження. Програма соціологічного дослідження, її структура. Формулювання гіпотез у соціологічному дослідженні. Стратегічний план дослідження. Підготовка виконавців: необхідні знання, вміння, навички. Значення методу вибірки у соціологічній практиці. Способи формування вибіркової сукупності. Вимоги забезпечення якості та надійності вибірки. Види помилок вибірки. Аналіз результатів вибірки.

Тема 1.6 Методи збору та аналізу соціологічної інформації

Опитування як метод збору соціологічної інформації, анкетне опитування та його особливості. Вимоги до анкет і анкетного опитування. Метод інтерв'ю у соціологічному опитуванні. Види інтерв'ю. Вимоги до інтерв'ю. Сфера застосування інтерв'ю. Характеристика соціологічного дослідження. Місце спостереження серед інших видів збору соціологічної інформації. Мета,

завдання і предмет спостереження. Обробка результатів спостереження. Аналіз збору документів як спосіб одержання соціологічної інформації. Класифікація документів. Методи аналізу документів. Аналіз результатів соціологічного дослідження. Інтерпретація одержаних даних. Підготовка підсумкового документу аналізу соціологічної інформації.

Тема 1.7 Особистість у системі соціальних зав'язків. Етносоціологія

Поняття особистості. Особливості соціологічного аналізу особистості. Рольова і статусна концепції особистості. Структура і типи особистості. Соціалізація особистості та її основні етапи. Агенти соціалізації. Вплив соціальних чинників на соціалізацію. Соціальна адаптація та соціально-рольовий конфлікт. Девіантна поведінка. Причини девіації. Типи девіантної поведінки. Соціальний контроль.

Етносоціологія та предмет її дослідження. Основні підходи до вивчення етнічних спільнот. Інтерпретація понять «етнос», «нація», «народність», «расизм», «націоналізм». Зміст функцій етносоціології та її роль у розвитку сучасних суспільств. Національне відродження України та роль етносоціології в розбудові українського суспільства.

Тема 1.8 Соціологія сім'ї та молоді. Гендерна соціологія

Соціальна сутність сім'ї та шлюбу. Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група. Типи та функції сім'ї. Конфлікти у сім'ї, шляхи їх подолання. Проблеми сучасної сім'ї, тенденції розвитку, демографічна політика. Студентська сім'я, її статус. Основи гендерної соціології. Сутність, предмет, об'єкт соціології молоді. Основні поняття і категорії соціології молоді. Соціальна зрілість як риса духовного світу молодої людини. Соціальні цінності молоді. Державна молодіжна політика. Проблеми якості освітньо-професійного рівня молоді на шляху до інтеграції в європейській простір.

Тема 1.9 Економічна соціологія

Економічна соціологія як наука: об'єкт, предмет, функції. Виникнення і розвиток економічної соціології. Структура економіки як соціального інституту. Поняття «економічна діяльність» як основа задоволення матеріальних потреб людини. Основні характеристики економічного інтересу: суб'єктивні, об'єктивні, загальні, особливі, приватні. Сутність соціальної поведінки людини у сфері економічної діяльності. Типи економічної поведінки: доринковий, ринковий, індивідуальний, колективний. Соціальні механізми регуляції трудової поведінки. Соціальний контроль та його місце у трудових відносинах. Соціальні аспекти сучасних економічних процесів в Україні. Безробіття – соціальна проблема ринкової економіки.

Тема 1.10 Соціологія праці та управління

Предмет та об'єкт соціології праці та управління. Основні категорії соціології праці. Формування соціологічних ідей про працю. Зміст і характер праці. Ставлення до праці і мотивація трудової діяльності. Соціально-трудова процеси. Трудовий колектив як соціальна організація, види трудових колективів, методи керівництва трудовим колективом, стилі керівництва. Значення соціології праці у вирішенні соціально-економічних проблем.

Соціологія управлінської діяльності. Генезис та еволюція соціального управління, його функції. Система соціального управління, його методи, засоби, організаційна структура. Соціальне прогнозування, його методи. Соціальне проектування. Рівні та форми соціального планування.

Тема 1.11 Соціологія політики та масових комунікацій

Соціологія політики як наука: об'єкт, предмет, сутність, функції. Політика як соціальне явище. Роль соціології політики в суспільному житті. Місце та роль політичної сфери в суспільстві. Політична соціалізація особи. Політична культура та поведінка. Електорат.

Соціологія масових комунікацій: об'єкт, предмет, історія виникнення. Засоби масової інформації та їх функції: інформаційна, комунікативна, виховна, управлінська, соціальної адаптації, соціальної ідентифікації, рекреативна. Основні підходи до вивчення масової комунікації: концепція «тотального» впливу, обмежених ефектів, глобалістської орієнтації, семіотична, постмодерністська концепція. Особливості функціонування ЗМІ в Україні.

Тема 1.12 Соціологія культури, науки, освіти, релігії

Соціологія культури як галузь соціологічного знання. Основні поняття, категорії та сфери соціології культури. Типологізація культурних явищ і процесів. Матеріальна і духовна культура. Культурна статика і динаміка. Нова соціокультурна реальність України. Предмет і об'єкт соціології релігії. Становлення соціології релігії як наукової дисципліни. Соціальні функції релігії. Структура релігії як соціального інституту. Роль релігії у соціалізації особистості. Сучасна релігійна ситуація в Україні.

Соціологія науки як галузь соціологічного знання. Наука- соціальне явище. Соціальні функції науки. Соціальні, економічні, політичні фактори підвищення ефективності науки. Вплив науки на суспільне життя.

Роль освіти в житті суспільства. Соціальні функції і мета освіти. Освіта як соціальний інститут. Елементи освіти. Глобальна криза освіти та шляхи її подолання. Соціологічний вимір процесу реформування освіти в Україні. Болонський освітній процес. Реалії та перспективи України на шляху інтеграції вищої освіти в європейський освітній простір.

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1 Сутність соціологічної науки. Методологічні основи соціології

При вивченні даної теми необхідно перш за все розкрити сутність поняття «соціологія», яке складається з двох слів «societas» (лат.) – суспільство та «logos» (грецьк.) – знання, поняття, слово. Соціологія – наука, яка вивчає суспільство як соціальну систему, функціонування і розвиток цієї системи через її елементи: індивіди, соціальні спільноти, соціальні інститути.

Необхідно звернути увагу на специфіку вивчення суспільства соціологією, її відмінність від інших суспільних наук і зв'язки соціології з іншими науками про суспільство. Особливу увагу слід зосередити на розкритті змісту понять «об'єкт» і «предмет» соціології.

Вивчаючи структуру соціології слід звернути увагу на всі її структурні елементи та визначити зв'язок, що існує між ними. Показати роль теоретичних, прикладних, емпіричних досліджень в процесі вивчення суспільних явищ та процесів. Треба чітко зрозуміти суть і дії соціальних законів, тенденції розвитку, залежність між соціальними явищами, основні категорії, якими оперує соціологія. До найпоширеніших категорій соціології відносяться: соціальне, соціальні відносини, соціальні явища, соціальні спільноти, соціальний статус, соціальна роль.

Особливу увагу слід звернути на методологічні основи соціології як науки, зрозуміти всезагальні та конкретно-наукові методи соціального пізнання. Слід з'ясувати основні принципи у соціологічному знанні: об'єктивності, історизму, системності, комплексності. Різноманітні зв'язки соціології з життям суспільства, її суспільне призначення визначаються в першу чергу функціями, які вона виконує. До них відносять: теоретико-пізнавальну, практико-перетворювальну, світоглядно-ідеологічну, а також специфічні функції – гуманістичну, культурну, описову, інформаційну, прогностичну, критичну, соціального контролю, соціального управління.

Необхідно усвідомити роль соціології у суспільстві, перспективи її подальшого розвитку, що обумовлено розвитком самого сучасного суспільства. Використання результатів соціологічних досліджень на практиці допоможе у вирішенні соціальних проблем суспільства.

Основні поняття теми: соціологія, об'єкт соціології, предмет соціології, соціальне, макросоціологія, мікросоціологія, методи соціології, спеціальні соціологічні теорії, галузеві соціологічні теорії, функції соціології, фундаментальні та прикладні дослідження.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Визначте причини виникнення соціології.
2. Коли виникла соціологія як самостійна наука?
3. Окресліть предмет соціології.
4. Сформулюйте визначення понять: соціальне, теоретична соціологія, макросоціологія, мікросоціологія, методи соціології.
5. В чому полягають переваги та недоліки макросоціологічного та мікросоціологічного підходів до аналізу суспільства. Для вирішення яких завдань можна застосувати кожний з цих підходів?
6. Розкрийте рівні соціологічного знання.
7. Які основні функції соціології?
8. У чому виявляється зв'язок соціології з іншими науками?
9. Що таке соціальний закон?
10. За якими критеріями класифікують соціальні закони?
11. Як Ви співвідносите свою майбутню професійну діяльність і вивчення соціології?
12. Сформулюйте основні завдання соціології в розвитку суспільства.

Рекомендована література до теми

1. Бурлачук В. Громадська думка і розмова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 4. – С. 87-102.
2. Грищенко К. Трансформаційні процеси в Україні і роль соціології та інших соціогуманітарних наук у модернізації українського суспільства // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 2. – С. 186-203.
3. Дюркгейм Є. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
4. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
5. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua/ у локальній мережі ЧНТУ).
6. Макеев С. О.Конт: біля витоків соціологічної уяви // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С. 184-198.
7. Нестуля О.О. Соціологія: практикум. Модульний варіант: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
8. Погрібна В. Сучасний стан і проблеми розвитку соціології як передумова створення її нових галузевих напрямів // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С. 184-198.
9. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / За ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.

10. Соціологія. Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / За ред. С.О.Макеєва. – К.: Знання, 2003. – 454 с.
11. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
12. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
13. Шаповал М.Ю. Загальна соціологія. – К.: МАУП, 1995. – 208 с.
14. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 2 Історія становлення і розвитку соціології

Вивчення даної теми передбачає ознайомлення студентів із теоретичними, науковими, соціокультурними передумовами виникнення соціології як науки. Необхідно насамперед звернути увагу на основні етапи становлення соціологічних знань: протосоціологічний, академічний, сучасний.

Розглядаючи передумови виникнення соціології слід звернути увагу на найдавніші форми відображення дійсності – міф та епос. Слід підкреслити, що перші соціальні теорії з'явилися в античну епоху. Так, проблеми суспільства, причини соціального розшарування, моделі ідеального соціального устрою розглядалися у працях видатних мислителів: Демокрита, Платона, Аристотеля.

З'ясувавши сутність поглядів давньогрецьких мислителів, необхідно перейти до розгляду соціальних вчень епохи Середньовіччя та Відродження. Особливу увагу слід зосередити на утопічній теорії Т.Мора, Т.Кампанелли. Значний вплив на розвиток суспільної думки мали концепції Т.Гоббса, насамперед його вчення про суспільний договір. Важливо ознайомитись з розробками соціальних проблем мислителями епохи Просвітництва: Ш.Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, А. Сен-Симон.

Роблячи підсумки протосоціологічного етапу, необхідно визначити його місце та роль у процесі виникнення соціології.

Особливу увагу слід звернути на академічний етап розвитку соціології, становлення і розвиток соціології у XIX ст. Необхідно визначити вплив позитивізму О.Конта на подальший розвиток науки. Важливо охарактеризувати сутність органістської школи в соціології, такі напрями в соціології як: соціал-дарвіністський, расово-антропологічний, географічний. Необхідно звернути увагу на основні положення соціальної теорії марксизму, ознайомитися з впливом психологічного напрямку на розвиток соціології XIX ст. Визначити сутність формальної соціології Г.Земмеля.

Вивчаючи розвиток соціології XIX – XX ст. слід розкрити сутність теоретичних вчень про суспільство Е.Дюркгейма, М.Вебера, П.Сорокіна,

Т.Персонса, Р.Мертонна. Необхідно приділити увагу аналізу основних соціологічних парадигм сучасної зарубіжної соціології таких як: теорія функціоналізму, теорія соціального конфлікту, символічного інтераціоналізму, теорія соціального обміну, етнометодологія, феноменологія, соціологічні концепції технократизму, теорія соціальних змін.

При вивченні теми варто зупинитися на тому, що українська соціально-політична теорія має давню історію. Перші спроби осмислення соціального буття ми зустрічаємо в «повчаннях», «патериках», «житіях святих», літописах доби Київської Русі. При вивченні соціально-політичних концепцій необхідно звернути увагу на творчість С.Ориховського, П.Могили, Ф.Прокоповича. Особливе місце при вивченні соціально-політичної спадщини займає творчість Г.Сковороди. Вивчаючи основні напрями розвитку суспільно-політичної думки в Україні ХІХ – ХХ ст. слід розглянути вчення М.Максимовича, В.Антоновича, Т.Шевченка, П.Куліша, М.Костомарова, М.Драгоманова, О.Потебні, І.Франка, Л.Українки, М.Грушевського, М.Липинського, М.Шаповала, Б.Кістяківського.

Слід звернути увагу на необхідність подальшого розвитку наукової соціологічної думки, що дає можливості для чіткого з'ясування сутності структури сучасного українського суспільства, особливостей його політичного, соціально-економічного та культурного розвитку.

Основні поняття теми: протосоціологія, контівська ієрархія наук, соціальна статика, соціальна динаміка, натуралізм, теологія, метафізика, позитивізм, функціоналізм, феноменологічна соціологія, етнометодологія, структуралізм, технократизм, органічна школа в соціології, символічний інтераціоналізм, футурологія, конфліктологія, українофільство.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Що означає термін «протосоціологія»?
2. Розкрийте зміст основних етапів становлення соціології.
3. Проаналізуйте структуру соціології за О.Конттом.
4. В чому суть органіцизму та еволюціонізму Г.Спенсера?
5. Який вклад у соціологію зробив Е.Дюркгейм?
6. Що таке «розуміюча соціологія» М.Вебера?
7. В чому суть інтегральної соціології П.Сорокіна?
8. Окресліть особливості розвитку соціології в ХХ ст.
9. Проаналізуйте основні сучасні соціологічні теорії.
10. Проаналізуйте основні етапи становлення української соціології.
11. Назвіть імена представників української соціологічної думки.
12. Які особливості та тенденції розвитку сучасної соціології в Україні.

Рекомендована література до теми

1. Арон Р. Етапи розвитку соціальної думки. – К.: Юніверс, 2004. – 688 с.
2. Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Дворецька Г.В. Соціологія Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
4. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
5. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
6. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1996. – 219 с.
7. Савельєв Ю. Соціологія в пошуках сутності сучасності: систематизація теорій суспільства модерну і модернізацій // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 3. – С. 45-67.
8. Сірій Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні галузеві теорії: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
9. Современная западная социология: Словарь / Сост. Ю.Давыдов, М.Ковалев, А.Фоменков. – М.: Политиздат, 1990. – 432 с.
10. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / За ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
11. Соціологія. Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / За ред. С.О.Макеева. – К.: Знання, 2003. – 454 с.
12. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
13. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
14. Танчер В.В., Ручка А.О. Очерки истории социологической мысли. – К.: Наукова думка, 1992. – 252 с.
15. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ)

Тема 3 Суспільство як соціальна система, його структура.

Соціальна стратифікація

Вивчення теми передбачає розкриття сутності, типів, тенденцій розвитку суспільства, його соціальної структури. Вихідним моментом при вивченні теми є розуміння, що суспільство – це соціальна система. Соціальна система – це цілісне соціальне утворення, основними елементами якого є люди, їх зв'язки і взаємодія. Слід визначити головні підсистеми суспільного життя, головні ознаки та елементи суспільства.

Важливим є визначення типів суспільства та шляхів його розвитку, соціальних зав'язків та взаємодії. Необхідно розкрити поняття «соціальний прогрес», «модернізація суспільства». Важливо зробити характеристику сучасного українського суспільства. Необхідно з'ясувати сутність категорії «структура суспільства», що передбачає наявність певних відносно самостійних, але пов'язаних між собою елементів. Доцільно звернути увагу на значення, сутність та механізми дії таких соціальних явищ: «соціальні групи», «соціальні спільноти», «соціальні інститути», «соціальні організації» тощо. Треба визначити основні функції соціальних інститутів.

При вивченні теорії соціальної стратифікації необхідно проаналізувати різні підходи до цієї концепції, з'ясувати сутність соціальної нерівності та типи соціальної стратифікації. Слід звернути увагу на проблеми стратифікації та диференціації у соціальній структурі українського суспільства в умовах перехідного періоду. З'ясувати поняття середнього класу та сутність дискусій про нього. Потрібно розібратися в понятті «соціальна мобільність» та її видах, а також охарактеризувати концепцію вертикальної мобільності (за П.Сорокіним). Слід зупинитися за розкритті поняття «маргінальність». Майбутнім фахівцям корисно зробити висновок про значення соціальних організацій та соціальних інститутів, в межах яких вони як дипломовані спеціалісти будуть в майбутньому працювати.

Основні поняття теми: суспільство, соціальна система, традиційне суспільство, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство, еволюційні та революційні зміни, соціальний прогрес, модернізація, глобалізація, соціальна структура, соціальна стратифікація, критерії та історичні типи стратифікації, соціальний статус, середній клас, соціальна група, соціальний інститут, соціальна організація, соціальна мобільність.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. У чому полягає суть системного підходу до визначення поняття «суспільство»?
2. Охарактеризуйте соціологічні концепції походження суспільства.
3. Розкрийте зміст та відмінність понять «країна», «держава», «суспільство».
4. Розкрийте суть основних ознак суспільства.
5. За якими критеріями можна здійснювати типологію суспільства?
6. До якого типу суспільства Ви віднесли б сучасну Україну?
7. Розкрийте суть соціальної структури суспільства та її основні підструктури.
8. Що таке соціальна стратифікація?
9. Які Ви знаєте типи стратифікаційних систем?
10. Наведіть приклади різновидів соціальної мобільності у сучасному суспільстві.
11. Прокоментуйте головні тенденції в соціальній мобільності в сучасній Україні.

12. У чому полягає сутність процесу маргіналізації?
13. Кого можна віднести до маргінальних верств населення.
14. Охарактеризуйте основні маргінальні групи в сучасній Україні. Що вплинуло на їх появу?

Рекомендована література до теми

1. Арсеєнко А. Глобалізація як вона є на порозі ХХІ ст. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 3. – С.114-137.
2. Валерстайн І. Демократія, капіталізм і трансформація // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 72-85.
3. Гавриленко І. Мережеве суспільство як поняття, образ та історична перспектива // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 1. – С. 63-81.
4. Грищенко К. Трансформаційна процеси в Україні і роль соціології та інших соціогуманітарних наук у модернізації українського суспільства // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 2. – С. 186-203.
5. Дворецька Г.В. Соціологія Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
6. Демків О. Соціальний капітал українського суспільства: сильні та слабкі капіталогенерувальні структури // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 4. – С. 3-22.
7. Загороднюк Т. Трансформація російського та українського суспільства у концепції Т.І.Заславської та Н.В.Паніної // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С. 73-88.
8. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
9. Кутуєв П. Соціальна реальність і трансформації ХХ ст.: між концепціями та утопіями // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 3. – С. 68-76.
10. Куценко О. Україна в трансформаційних процесах // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 3. – С. 5-37.
11. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: підручник. – К.: Каравела, 2004. – 256 с.
12. Макеев В.С., Патракова А., Домаранська А. Диференціація і стратифікація населення України за сприйняттям ситуації нерівності // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 3. – С. 85-100.
13. Малиш Л. Спільне та відмінне у сприйнятті соціальної нерівності населенням різних країн // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 4. – С. 97-120.
14. Петрушина Т. Якість життя – головний критерій стану суспільства // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 3. – С. 117-141.

15. Савельєв Ю. Соціологія в пошуках сутності сучасності: систематизація теорій суспільства модерну і модернізацій // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 3. – С. 45-67.
16. Симончук О. Класова дія: тенденції формування соціальних класів в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 4. – С. 50-96.
17. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 542 с.
18. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / За ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
19. Соціологія. Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / За ред. С.О.Макеєва. – К.: Знання, 2003. – 454 с.
20. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
21. Соціологія. Підручник для соціогуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Галушко К.Ю., Ярошенко А.О., Степико В.П. та інші; гол. ред. В.Б.Євтух. – К.: Вид-во НПУ ім. М.Драгоманова, 2010. – 360 с.
22. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
23. Титаренко Л. Пострадянська трансформація суспільства крізь призму оцінок російських і українських соціологів // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С. 199-209.
24. Хуткий Д., Хмелько В. Макросоціологічний підхід до виокремлення основних підсистем сучасної світової системи суспільства // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 42-54.
25. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
26. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 4 Соціальний конфлікт

Роботу над темою слід розпочати із визначення проблематики конфлікту в соціології. Соціологія виходить з того, що конфлікт є природним явищем суспільного життя. Необхідно з'ясувати історичні та методологічні основи соціології конфлікту, виникнення та основні етапи розвитку соціології конфлікту, дати загальну характеристику теорій конфлікту. Важливим моментом є визначення предмета соціології конфлікту, природи, динаміки та механізмів виникнення соціального конфлікту, його причин та структурних елементів.

Розглядаючи роль конфлікту як неминучого явища розвитку суспільства, треба визначити його конструктивні і деструктивні функції, стадії. Особливу увагу слід приділити розгляду типології і класифікації конфліктів, методів їх вирішення і попередження. Управляти соціальним конфліктом можливо на різних його стадіях. Для вирішення соціального конфлікту необхідно знати об'єкт, склад учасників, причини його виникнення, рівень напруженості. При вирішенні конфлікту використовують різні методи: уникнення конфлікту, переговори, перенесення конфлікту, метод компромісу, використання посередників, арбітрів, третейського суду. Звернути увагу на соціальні конфлікти в сучасному українському суспільстві.

Основні поняття теми: соціальний конфлікт, суб'єкти конфлікту, предмет конфлікту, конфліктна ситуація, інцидент, ескалація, причини і наслідки конфлікту, функції конфлікту, методи розв'язання конфлікту, стратегії виходу із конфлікту, компроміс, консенсус, управління конфліктами.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Що таке «соціальний конфлікт»?
2. Що вивчає соціологія конфлікту?
3. Порівняйте, будь ласка кілька різних визначень соціального конфлікту, представлених у сучасній навчальній і науковій літературі з соціології.
4. Назвіть головні причини виникнення соціальних конфліктів.
5. Змодельуйте один із видів соціального конфлікту: внутрішньоособистісний; міжособистісний горизонтальний; міжособистісний вертикальний; міжгруповий.
6. Що є джерелом, приводом і причиною змодельованого Вами конфлікту?
7. Визначте гостроту, тривалість, межі конфлікту.
8. Яке можливе вирішення змодельованого конфлікту (часткове, повне)?
9. Які функції може носити змодельований конфлікт (деструктивні, конструктивні)?
10. Проаналізуйте позитивні та негативні функції конфліктів.
11. Доведіть перспективність врегулювання конфліктів за допомогою третьої сторони, навівши приклади із сьогодення.
12. Які соціальні конфлікти спостерігаються в Україні?

Рекомендована література до теми

1. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта // Социс. – 1994. – № 5. – С. 142-147.
2. Казаков В. Концепція нового соціального конфлікту Алена Турена // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 151-169.

3. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
4. Найденова Л.И. Социологические теории конфликтов и их разрешение // Социально-политический журнал. – 1994. – № 1-2. – С. 81-82.
5. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
6. Соціологія: Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
7. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 5 Конкретно-соціологічне дослідження

Вивчення теми передбачає засвоєння студентами сутності соціологічного дослідження, його різновидів, визначення етапів організації соціологічного дослідження. При з'ясуванні сутності програми соціологічного дослідження необхідно визначити її структуру, зміст предмета та об'єкта дослідження. Також треба визначити роль, мету та завдання соціологічного дослідження. Необхідно звернути увагу на побудову гіпотези. Доцільно з'ясувати яких видів буває гіпотеза, які вимоги до неї висуваються. Слід звернути увагу на стратегічний план та основні нормативні вимоги до організації соціологічного дослідження.

При організації соціологічного дослідження особливу увагу слід звернути на значення методу вибірки, способи формування вибіркової сукупності, вимоги забезпечення якості та надійності вибірки, види помилок вибірки, аналіз результатів вибірки. Підготовка виконавців: необхідні знання, вміння, навички.

Основні поняття теми: соціологічне дослідження, види соціологічного дослідження, програма соціологічного дослідження, робочий план, соціальна проблема, об'єкт і предмет соціологічного дослідження, гіпотеза, вибірка, генеральна і вибіркова сукупності.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Що таке емпіричне дослідження?
2. Чим емпіричне дослідження відрізняється від теоретичного?
3. Назвіть та охарактеризуйте основні етапи у проведенні соціологічного дослідження.
4. Розкрийте сутність і зміст основних компонентів програми і робочого плану соціологічного дослідження.

5. Що являє собою соціальна проблема?
6. Як співвідносяться об'єкт і предмет дослідження?
7. Покажіть на прикладі, як пов'язані між собою проблемна ситуація, проблема, мета і завдання конкретно-соціологічного дослідження.
8. Чим відрізняється теоретична інтерпретація між емпіричної?
9. Що таке генеральна та вибіркова сукупність?
10. Що являє собою репрезентативність вибірки?
11. Охарактеризуйте основні типи вибірки.
12. У чому полягають особливості основних підходів до побудови вибірки?
13. Визначте сутність функцій соціологічного дослідження: пізнавальної, управлінської, методологічної, практичної та інформаційної.
14. Наведіть приклад проблемної ситуації у підприємстві, яка може дати поштовх до соціологічного дослідження.

Рекомендована література до теми

1. Гречихин В.Т. Лекции по методике и технике социологического исследования. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 232 с.
2. Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
3. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
4. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1996. – 232 с.
5. Паніотто В., Харченко Н.К. Криза в методах опитування та шляхи їх подолання // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 1. – С. 3-19.
6. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
7. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
8. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования: описание, объяснение, понимание социальной реальности: учебное пособие. – М.: Изд-во «Омега – Л», 2011. – 567 с.

Тема 6 Методи збору та аналізу соціологічної інформації

При вивченні теми слід звернути увагу на те, що соціологічними методами називаються правила та способи, за допомогою яких встановлюється зв'язок між фактами, гіпотезами та теоріями. При зборі первинних даних у соціологічному дослідженні використовуються такі основні методи: опитування (анкетування,

експертне опитування, інтерв'ю, соціометричне опитування); аналіз документів (якісний і кількісний); спостереження; експеримент. Той чи інший метод визначається завданням соціологічного дослідження, специфікою його об'єктів.

Найпоширенішим методом є опитування. Опитування – це метод одержання первинної соціологічної інформації, що ґрунтується на усному або письмовому зверненні до людей з питаннями, зміст яких є проблемою дослідження. Застосовуючи метод опитування, одержують достовірне, об'єктивне, унікальне знання про певні суспільні явища та процеси. Виділяють два головні різновиди соціологічного опитування: анкетування та інтерв'ювання. В практиці соціологічних досліджень також використовують такі методи як соціометричне та експертне опитування.

Аналіз документів – один із найпоширеніших методів збору соціологічної інформації. Цей метод часто використовується разом з іншими методами. Метод аналізу документів – це сукупність методико-технічних процедур і прийомів для отримання інформації, вилученої з документальних джерел. Під документом в соціології розуміють спеціально створений людиною предмет, призначений для зберігання та передачі інформації. Потрібно звернути увагу на класифікацію документів, методи аналізу документів, основні напрямки використання контент-аналізу.

Відомим методом зібрання соціологічної інформації є метод спостереження – планомірного цілеспрямованого сприйняття дослідницького об'єкта, результати якого в тій чи іншій формі фіксуються дослідником і потім перевіряються. Слід визначити місце спостереження серед інших методів збору соціологічної інформації, звернути увагу на розробку програми, визначення мети, завдання, предмета і об'єкта спостереження. Потрібно зупинитися на використанні технічних засобів у спостереженні, обробці результатів дослідження.

Експеримент – це загальнонауковий метод одержання нового знання в контрольованих і керованих умовах. Необхідно ознайомитись з видами експерименту. Заключний етап емпіричного соціологічного дослідження передбачає обробку та аналіз соціальної інформації. Підсумок аналізу та інтерпретації соціологічних даних набуває форми документів: звіту, аналітичної довідки, які включають відомості, висновки, рекомендації для прийняття практичних рішень.

Основні поняття теми: методи соціологічних досліджень, аналіз документів, контент-аналіз, опитування, анкета, соціологічне інтерв'ю, соціометричне опитування, соціологічне спостереження, соціологічний експеримент, аналіз соціологічної інформації.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. В яких випадках у соціології вживають спостереження, експеримент, аналіз документів, опитування?
2. У чому полягає специфіка опитування як методу збору соціологічної інформації?
3. Охарактеризуйте види соціологічного опитування.
4. Чому анкетування є одним із найпоширеніших видів соціологічного дослідження?
5. Визначте переваги й недоліки роздаткового, поштового, друкованого у пресі анкетування?
6. Охарактеризуйте переваги й недоліки соціологічного інтерв'ю.
7. Наведіть приклад теми, для вивчення якої можна було б застосувати метод спостереження.
8. У яких випадках доцільно використовувати контент-аналіз?
9. За яких умов застосовують у соціології соціометричне опитування?
10. Поясніть що таке експертне опитування у соціології?
11. Для чого і як здійснюється опис інформації, обчислення та оформлення узагальнюючої інформації?
12. Розкрийте сутність основних методів обробки соціологічної інформації.

Рекомендована література до теми

1. Гречихин В.Т. Лекции по методике и технике социологического исследования. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 232 с.
2. Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
3. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua).
4. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1996. – 232 с.
5. Паніотто В., Харченко Н.К. Криза в методах опитування та шляхи їх подолання // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 1. – С. 3-19.
6. Прибиткова І. Статистичний аналіз і вимірювання в соціологічних дослідженнях // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 2. – С. 99-113.
7. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів, 2009. – 293 с.
8. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
9. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования: описание, объяснение, понимание социальной реальности: учебное пособие. – М.: Изд-во «Омега – Л», 2011. – 567 с.

Тема 7 Особистість у системі соціальних зав'язків. Етносоціологія

Розгляд теми рекомендується розпочати з аналізу теоретичних положень соціологічної теорії особистості, особливостей соціологічного аналізу особистості. Соціологія особистості – це галузь соціології, яка вивчає особистість як соціальну систему, як об'єкт соціальних відносин. Визначити зміст понять «людина», «особистість», «індивід», «індивідуальність». Особистість визначають як систему соціально значущих рис, що характеризують людину як продукт суспільного розвитку.

Особливу увагу слід звернути на різні підходи до визначення структури і типологізації особистості. Необхідно розібратися з рольовою і статусною концепціями особистості. Треба знати, що процес пристосування людини до життєдіяльності в суспільстві забезпечує процес соціалізації особистості. Необхідно зрозуміти сутність понять: агенти соціалізації, десоціалізація, ресоціалізація, девіантна поведінка, причини і типи девіації. Студенти повинні обґрунтувати необхідність особистісного самовдосконалення.

Розглядаючи тему етносоціологія, зверніть увагу на те, що етносоціологія – галузь соціології, яка вивчає походження, сутність, функції, загальні закономірності розвитку етносів, а також механізми їх інтеграції в систему соціальних відносин. Велике значення має розуміння інтерпретації понять: «етнос», «нація», «народність», «раса», «расизм», «націоналізм». Важливо проаналізувати основні функції етносоціології: описову, інформаційну, теоретичну, пізнавальну, прогностичну, світоглядну, соціального планування. Доцільно звернути увагу на різноманітні концептуальні підходи щодо сутності, утворення та функціонування етносів зокрема: соціобіологічний, еволюційно-історичний, інструментальний, психологічний, конструктивістський.

Одним із пріоритетів державної національної політики є збереження міжетнічного миру, стабільності суспільства, використання адекватних можливостей, задоволення етнічних проблем як української нації, так і національних меншин. Завданням етносоціології є дослідження різноманітних проблем розвитку самобутності етнонаціональних спільностей країни і вироблення відповідних пропозицій щодо державної національної політики.

Основні поняття теми: людина, індивід, індивідуальність, особистість, структура і типи особистості, соціальний статус, статусний набір, соціальна роль, рольовий набір, рольовий конфлікт, ціннісні орієнтації, диспозиція особистості, соціалізація, агенти соціалізації, десоціалізація, ресоціалізація, етносоціологія, національність, етногенез, плем'я, етнос, титульна нація, нація, раса, расизм, національне відродження, національні інтереси, етноклас.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття особистості з соціологічної точки зору. Визначте співвідношення понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність».
2. Розкрийте соціологічну структуру особистості.
3. Опишіть свій статусний набір та своїх батьків.
4. У чому полягає сутність процесу соціалізації, десоціалізації, ресоціалізації?
5. Розкрийте соціологічний зміст поняття «десоціалізація».
6. Розкрийте проблему «ресоціалізації» особистості.
7. Охарактеризуйте зміст основних етапів процесу соціалізації.
8. Якою є роль ціннісних орієнтацій у діяльності особистості?
9. Охарактеризуйте структурні (когнітивні, емоційні, поведінкові) елементи свого друга/подруги.
10. Що означає термін «девіація»?
11. У чому полягає актуальність вивчення девіації у нашому суспільстві?
12. Хто з соціологів є засновником соціологічного пояснення девіантності?
13. Якими є різновиди девіантної поведінки?
14. Визначте об'єкт і предмет етносоціології.
15. У чому полягають основні відмінності етносоціології від етнографії?
16. Проаналізуйте етапи розвитку етносоціології
17. Визначте характер взаємодії етносоціології з іншими соціально-гуманітарними науками.
18. У чому полягає відмінність між термінами «етнос», «народність», «нація»?
19. Опишіть етнічні стереотипи, притаманні окремому народові. Чим на вашу думку вони спричинені?
20. Охарактеризуйте основні компоненти етнонаціональної структури українського суспільства.
21. Які етнічні групи України піддавалися депортаціям, коли і в яких масштабах?
22. Чому депортації радянської доби можуть вважатися етноцидом?
23. Визначте особливості етнічної історії корінних народів Криму (кримських татар, караїмів, кримчаків).
24. У чому полягає сутність міжетнічної інтеграції?
25. Яким чином може впливати державна етнополітика на регулювання етнонаціональних процесів в Україні?

Рекомендована література до теми

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія: навч. посіб. – Х., 21007. – 316 с.
2. Бенько Л. Нормативна і девіантна поведінка особистості в умовах соціалізації // Соціальна політика. – 2006. – № 5. – С. 64-70.

3. Етносоціологія. Етнічна динаміка українського суспільства: навчальний посібник / За ред.: Євтух В.Б., Трошинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – 355 с.
4. Євтух В. Етнічність у транснаціональному соціальному просторі: дизайн дослідницького проекту // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 1. – С. 3-36.
5. Злобіна О. Категорія «особистості» у системі понять соціологічної теорії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 2. – С. 48-56.
6. Кандричін С. Злочинність в ареалі зіткнення цивілізації: приклад України та Білорусії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 3. – С. 71-84.
7. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посіб. – К.: МАУП, 2004. – 342 с.
8. Нельга О. Соціологічний погляд на етнорелігійний чинник формування політичної нації в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 3. – С. 127-137.
9. Панініа Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально-психологічний стан за умов тотальної аномії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 1. – С. 163-170.
10. Резник О. Особистість і громадянське суспільство // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 3. – С. 68-79.
11. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / Під ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
12. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
13. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
14. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
15. Шульга М.О. Соціальний ареал особистості // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 20-23.
16. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 8 Соціологія сім'ї та молоді. Гендерна соціологія

При розгляді теми необхідно проаналізувати наступні проблеми: соціальна сутність сім'ї та шлюбу, сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група, типи та функції сім'ї, конфлікти у сім'ї та шляхи їх подолання. Необхідно звернути увагу на проблеми сучасної сім'ї, тенденції її розвитку, демографічну політику в Україні. Важливе значення відводиться розгляду основ гендерної соціології. Слід зазначити,

що стан розвитку сім'ї в Україні потребує розробки виваженої та активної державної соціальної політики, що передбачає об'єднання зусиль усіх державних структур, соціальних інститутів та громадських організацій.

Розглядаючи соціологію молоді необхідно перш за все з'ясувати сутність, предмет, об'єкт соціології молоді, основні поняття і категорії. Соціологія молоді – галузь соціології, яка досліджує проблеми молоді як специфічної соціально-демографічної спільності, її соціалізації, виховання, освіти та самоствердження в різних соціальних умовах. Треба звернути увагу на проблеми: соціальна зрілість як риса духовного світу молодої людини, соціальні цінності молоді, державна молодіжна політика. Важливе значення має вирішення проблеми підвищення якості освітньо-професійного рівня молоді на шляху до інтеграції в європейський простір.

Основні поняття теми: сім'я, шлюб, сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група, структура і типологія сім'ї, моногамія, полігамія, функції сім'ї, життєвий цикл сім'ї, криза сім'ї, якість шлюбу і можливості його прогнозування, гендер, гендерна асиметрія, гендерна поведінка, гендерна рівність, гендерні ролі, гендерні стереотипи, гендерна соціалізація, емансипація, молодь як велика соціально-демографічна група, вікові характеристики, ціннісні орієнтації молоді, соціалізація молоді, молодіжна політика.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Як визначається в соціології поняття «шлюб» та «сім'я»?
2. Які Ви знаєте основні типи сім'ї?
3. Визначте до якого типу сім'ї можна віднести сім'ю, у якій Ви живете?
4. Що Ви розумієте під структурою сім'ї?
5. Вкажіть особливості функціонування сучасної сім'ї в Україні.
6. Які головні функції виконує сім'я?
7. Які проблеми існують зараз у зв'язку із збільшенням розлучень? Які основні причини розлучень?
8. Що таке гендерна соціалізація? Які чинники впливають на цей процес?
9. Проаналізуйте сутність гендерних стереотипів, тенденцію до їх змінювання у сучасному суспільстві. Чому жінці важче зробити кар'єру?
10. Опишіть думки і переконання, які існують в суспільстві і у роботодавців, відносно можливостей професійного росту чоловіків та жінок.
11. Що слід розуміти під демографічною політикою та демографічними процесами?
12. Дайте визначення соціології молоді. Назвіть основні групи в складі молоді та дайте характеристику їх спільних та відмінних рис.

13. Які види молодіжних проблем Ви можете визначити?
14. Якою повинна бути державна молодіжна політика в Україні?
15. Чи потрібний соціальний захист молоді? Аргументуйте свою відповідь.

Рекомендована література до теми

1. Амджадін Л. Трансформаційні зміни інституту сім'ї та шлюбних відносин в українському суспільстві: гендерний аналіз // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 3. – С. 60-75.
2. Бурейчак Т. Погані часи для чоловіків: Соціологічні інтерпретації кризи маскулинності // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 1. – С. 79-94.
3. Іванченко С. Багатовимірна модель гендера // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 4. – С. 157-174.
4. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
5. Лавріненко Н. Гендерні відносини в українській родині // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 1. – С. 138-162.
6. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посіб. – К.: МАУП, 2004. – 342 с.
7. Основи теорії гендеру: Навч. посіб. – К., 2004. – 536 с.
8. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Либідь, 2002. – 256 с.
9. Посохова І. Інтернет – середовище і формування гендерної ідентичності в процесі життєвого планування // Соціальна психологія. – 2005. – № 4. – С. 153-164.
10. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / Під ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
11. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
12. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
13. Суковата В. Феміністська методологія як політика освіти: конструювання нових гендерних ідентичностей в українській вищій школі // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 3. – С. 202-215.
14. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
15. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 9 Економічна соціологія

Основним завданням при вивченні даної теми є усвідомлення значення економічної соціології в сучасних умовах. Економічна соціологія – це галузь соціологічного знання, що вивчає економіку як соціальний інститут, закономірності її розвитку та функціонування. Зверніть увагу на об'єкт, предмет, функції економічної соціології, структуру економіки як соціального інституту.

Треба проаналізувати поняття «економічна діяльність», як основу задоволення матеріальних потреб людини. Пояснити основні характеристики економічного інтересу: суб'єктивні, об'єктивні, загальні, особливі, приватні. Визначити сутність соціальної поведінки людини у сфері економічної діяльності. Описати типи економічної поведінки: доринковий, ринковий, індивідуальний, колективний. Звернути увагу на соціальні механізми регуляції трудової поведінки на місце соціального контролю у трудових відносинах. Слід проаналізувати сутність соціальних аспектів сучасних економічних процесів в Україні, зокрема безробіття як соціальну проблему ринкової економіки.

Основні поняття теми: економічна соціологія, об'єкт і предмет економічної соціології, економічна культура, соціально-економічні відносини, економічна поведінка, економічна діяльність, економічна сфера, соціально-економічні цінності, економічні інтереси, функції економічної соціології, теоретичні та емпіричні дослідження економічної соціології.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Що розуміється під економічною соціологією?
2. Що було основною передумовою виникнення економічної соціології як окремої галузі соціології?
3. Розкрийте особливості економічної соціології як спеціальної соціологічної теорії.
4. Як визначаються об'єкт і предмет економічної соціології?
5. Проаналізуйте соціальні функції економіки.
6. Порівняйте основні категорії економічної соціології.
7. Що Ви розумієте під економічною і соціальною сферами суспільного життя.
8. Які структурні елементи містять економічна сфера?
9. Назвіть основні наукові напрями економічної соціології.
10. Які проблеми охоплюють теоретико-методологічні дослідження економічної соціології.
11. На що спрямовані емпіричні дослідження емпіричної соціології?
12. Назвіть основні завдання, на яких повинна зосередитись сучасна вітчизняна економічна соціологія.

Рекомендована література до теми

1. Гоч Р. Функції довіри в економічних відносинах суспільства: теоретичні підходи // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 1. – С. 58-79.
2. Дворецька Г.В. Соціологія праці. Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001. – 241 с.
3. Дюркгейм Є. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
4. Економічна соціологія. Навч. посіб. / В.М.Ворона, В.Є.Пилипенко, В.І.Тарасенко та ін. – К.: Ін-т соціології НАН України, 1998. – 272 с.
5. Лукашевич М.П. Соціологія праці. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
6. Лукашевич М.П. Соціологія економіки: Підручник. – К.: Каравела, 2005. – 288 с.
7. Матвеев С.А., Музыченко А.В. Экономическая социология: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Х.: Одиссей, 2006. – 184 с.
8. Нестуля О.О. Соціологія: практикум. Модульний варіант: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
9. Пачковський Ю.Ф. Соціологія і психологія. Навч. посіб. – К.: Каравела, 2012. – 760 с.
10. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. – К.: Каравела, 2000. – 248 с.
11. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії. Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
12. Соціологія / Заг. ред. В.П.Андрущенко, М.І.Горлача. – Х.-К.: Єдинорог, 1998. – 624 с.
13. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / За ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
14. Соціологія. Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / За ред. С.О.Макеєва. – К.: Знання, 2003. – 454 с.
15. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
16. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
17. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 10 Соціологія праці та управління

Основою при вивченні теми є знання, набуті студентами з економічної соціології, економічної теорії, інших соціально-гуманітарних наук. Необхідно визначити об'єкт та предмет соціології праці та управління, зв'язок соціології праці та управління з іншими науками.

Необхідно проаналізувати такі питання: основні категорії соціології праці, формування соціологічних ідей про працю, зміст і характер праці,

ставлення до праці і мотивація трудової діяльності, соціально-трудові процеси. Слід звернути увагу на характеристику трудового колективу як соціальну організацію, види трудових колективів, методи керівництва трудовим колективом, стилі керівництва. Студенти повинні усвідомити, що поза праці сучасне суспільство не може функціонувати, оскільки саме праця забезпечує створення національного продукту, процес його розподілу та обміну, споживання, а також сам процес професійного становлення тощо. Доцільно з'ясувати негативне значення конфліктів в межах трудової та професійної діяльності.

Аналіз соціології управління слід розпочати із розкриття генезису та еволюції соціального управління. Соціологія управління – спеціальна соціологічна теорія, яка вивчає закономірності, засоби, форми та методи цілеспрямованого впливу на соціальні процеси та відносини з метою впорядкування та збереження оптимального функціонування суспільства. Необхідно проаналізувати такі поняття: система соціального управління, його методи, засоби, організаційна структура. Слід з'ясувати напрямки управління суспільним розвитком, проаналізувати конкретні завдання, функції управління та особливості їх реалізації. Важливо виявити основні суперечності в тих сферах суспільного життя, що підлягають соціальному управлінню. Студенти мають звернути увагу на розкриття понять: соціальне прогнозування, соціальне проектування, соціальне планування.

Після вивчення матеріалу теми студенти повинні знати, що володіння концептуальним та методичним апаратом соціологічної теорії управління є необхідним інструментом ефективної діяльності спеціалістів – державних службовців, управлінців, керівників підприємств та установ.

Основні поняття теми: праця, зміст і характер праці, соціально-трудова відносина, трудова адаптація, мотивація праці, стимулювання трудової діяльності, соціальний контроль трудової поведінки, суспільний розподіл праці, стиль керівництва, методи керівництва, соціологія управління, менеджмент, управлінські відносини, функції управління, ефективність управління, система управління, структура управління, управлінські рішення, лідерство і керівництво в управлінні, соціальне прогнозування, соціальне планування, соціальне проектування.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. У чому полягають особливості об'єкта і предмета соціології праці?
2. Охарактеризуйте головні категорії, поняття соціології праці.

3. Поясніть сутність Хоторнського експерименту. Чим збагатив він соціологію праці?
4. Проаналізуйте головні завдання соціології праці на сучасному етапі розвитку українського суспільства.
5. Визначте поняття «соціальне управління».
6. Охарактеризуйте управління як соціальну систему, розкрийте основні складові системи управління.
7. Назвіть основні методи та функції управління.
8. Чим відрізняється управління від менеджменту?
9. Охарактеризуйте основні положення наукових шкіл менеджменту.
10. Сформулюйте проблеми соціального управління в основних сферах суспільного життя.
11. Сформулюйте соціальні суперечності, що в першу чергу потребують управління.
12. Здійсніть порівняльний аналіз феноменів лідерства та керівництва.

Рекомендована література до теми

1. Гаєвська О.Б. Управління як соціальний феномен. – К.: КНЕУ, 2009. – 168 с.
2. Дворецька Г.В. Соціологія праці. Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001. – 241 с.
3. Дюркгейм Є. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
4. Заславская Т.Й., Рывкина Р.В. Социология экономической жизни: очерки теории. – Новосибирск: Наука, 1991. – 442 с.
5. Кравченко А.И. Социология труда в XX в.: историко-критический очерк. – М.: Наука, 1987. – 182 с.
6. Кравченко А.И. Социология менеджмента. – М.: Изд-во МГУ, 1999. – 508 с.
7. Лукашевич М.П. Соціологія праці. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
8. Нагорний Е. Соціологія управління: пошук відповідей на виклик часу // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 4. – С. 126-132.
9. Нестуля О.О. Соціологія: практикум. Модульний варіант: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
10. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. – К.: Каравела, 2000. – 248 с.
11. Полторак В.А. Соціологія: основи соціології праці та управління. – К.: УМЦ ВО, 1992. – 144 с.
12. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії. Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
13. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / За ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.

14. Соціологія. Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / За ред. С.О.Макеєва. – К.: Знання, 2003. – 454 с.
15. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
16. Туленков Н.В. Социальная эффективность управления: Монография. – К.: МАУП, 1996. – 408 с.
17. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
18. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 11 Соціологія політики та масових комунікацій

При розгляді теми насамперед необхідно з'ясувати різницю між політичною соціологією та політологією. Соціологія політики – галузь соціологічного знання, яка вивчає взаємозв'язки між суспільством і політичними інститутами. Необхідно проаналізувати такі поняття: об'єкт, предмет, сутність, структура, функції соціології політики, політика як соціальне явище, влада, електорат. Особливу увагу слід приділити аналізу ролі соціології політики в суспільному житті, цілісних орієнтацій. Необхідно визначити місце та роль політичної сфери в суспільстві. Для кращого розуміння процесу включення людини в політичне життя необхідно розглянути питання політичної соціалізації особи.

Слід звернути увагу на те, що важливим засобом удосконалення політичної системи є політична культура. Політична культура включає політичне мислення, представлене сукупністю теоретичних положень, поглядів, ціннісних орієнтацій та ін., які реалізуються в процесі здійснення функцій політичної влади. Політична культура знаходить своє втілення у політичній діяльності. Необхідно визначити форми і методи постійного впливу на політику держави, діяльність владних структур, опозиційних сил. Варто зупинитися також на характеристиці соціальних рухів та організацій.

Вивчення соціології масових комунікацій передбачає ознайомлення із сутністю соціології масових комунікацій – галузі соціології, яка вивчає процеси функціонування і розвитку засобів масових комунікацій, їх соціальну обумовленість та вплив на соціальні, політичні, економічні та культурні явища. Слід знати, що масова комунікація – систематичне, одночасне поширення соціальної інформації на великі аудиторії з метою інформування та здійснення різноманітного впливу на свідомість та поведінку людей.

Треба пояснити сутність об'єкта, предмета соціології масової комунікації, історію виникнення. До основних функцій засобів масової комунікації

відносять: інформаційну, комунікативну, виховну, управлінську, соціальної адаптації, соціальної ідентифікації, рекреативну. Найбільш поширеними підходами до вивчення масових комунікацій є: концепція «тотального» впливу, обмежених ефектів, глобалістської орієнтації, семіотична, постмодерністська концепція. Необхідно звернути особливу увагу на особливості функціонування засобів масової інформації в Україні.

Основні поняття теми: політика, політична влада, об'єкт і предмет соціології політики, політична соціалізація, політична культура, політична свідомість, політична діяльність, електорат, громадянське суспільство, соціальні рухи, міжнародні політичні відносини, засоби масових комунікацій.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Визначте сутність предмета соціології політики.
2. В чому полягає специфіка соціологічного підходу до вивчення політики?
3. Проаналізуйте основні дослідницькі напрями соціології політики.
4. Охарактеризуйте основні елементи політичної системи суспільства.
5. Що таке політичні рухи?
6. Що таке політична свідомість?
7. Зробіть визначення політичної культури.
8. Що таке політична соціалізація?
9. Що таке соціальна політика?
10. Що собою представляє політична еліта?
11. Охарактеризуйте сучасні теорії політичної еліти.
12. Визначте зв'язок політики із соціальною структурою суспільства.
13. Визначте об'єкт та предмет соціології масових комунікацій.
14. Які функції виконують ЗМІ?
15. Наскільки розвиток науково-технічного прогресу обумовлює рівень впливу масової комунікації на суспільство.
16. В чому полягають особливості функціонування ЗМІ в сучасній Україні?
17. Охарактеризуйте вплив засобів масової комунікації на формування політичної культури.
18. Наведіть приклад, який ілюструє вплив масової комунікації як «соціального наркотику».
19. Наведіть приклад, який ілюструє процес руйнування соціальних стереотипів за допомогою засобів масової комунікації.
20. Наведіть приклад, що ілюструє процес творення соціальних стереотипів за допомогою засобів масової комунікації.

Рекомендована література до теми

1. Арсеєнко А. Глобалізація як вона є на порозі ХХІ ст. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 3. – С. 114-137.
2. Батаєва К. Соціальний феномен кіберкомунікації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 1. – С. 52-66.
3. Бебик В.М. Інформаційно-комунікативний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка, паблік рилейшнз. – К.: МАУП, 2005. – 440 с.
4. Валерстайн І. Демократія, капіталізм і трансформація // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 72-85.
5. Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
6. Костенко Н. Вхопи реальне коли медіа повсюдно: онтологічний інтерес у культурних дослідженнях, теорії медіа // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 1. – С. 3-16.
7. Куденко Н.В. Менеджмент управління інформацією. Навч. посіб. – К.: КДТЕУ, 1999. – 313 с.
8. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
9. Куценко О. Україна в трансформаційних процесах // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 3. – С. 5-37.
10. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посіб. – К.: МАУП, 2004. – 342 с.
11. Малюк А. Зміна соціально-класової стратифікації владних і панівних груп Заходу за умов структурної кризи капіталізму // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С. 36-51.
12. Матвієнко О.В. Основи інформаційного менеджменту: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 124 с.
13. Осовська Г.В. Комунікації в менеджменті: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2003. – 218 с.
14. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Либідь, 2002. – 256 с.
15. Симончук О. Класова дія: тенденції формування соціальних класів в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 4. – С. 50-96.
16. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / Під ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
17. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
18. Соціологія. Підручник для вищої школи. – Х.: Фактор, 2006. – 768 с.

19. Соціологія. Підручник для соціогуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Галушко К.Ю., Ярошенко А.О., Степико В.П. та ін.; Гол. ред. В.Б.Євтух. – К.: Вид-во НПУ ім. М.Драгоманова, 2010. – 360 с.
20. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
21. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
22. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Тема 12 Соціологія культури, науки, освіти, релігії

Даючи соціологічний аналіз культури, треба зупинитися на трактуваннях цього феномена. Студентам слід засвоїти, що соціологія культури – це галузь соціологічного знання, що вивчає закономірності функціонування та розвитку культури як суспільного явища, а також форми виявлення цих закономірностей. Розглянути типи, види та форми культури. Звернути увагу на головні складові елементи культури: мову, цінності, норми, звичаї, обряди, традиції. Ці елементи виступають не лише засобом збереження та передачі досвіду, а й засобом перетворювальної діяльності. Треба з'ясувати значення культури для процесу функціонування суспільства, охарактеризувати нову соціокультурну реальність в Україні.

Інтегруючим елементом сучасної культури є наука. Соціологія науки – це галузь соціологічного знання, яка вивчає спеціалізовані форми виробництва, накопичення і використання знань, тобто функціонування науки як соціального інституту. Можна виділити такі основні групи соціальних функцій науки: культурно-світоглядні, функції науки як безпосередньої продуктивної сили суспільства, функції науки як соціальної сили. Слід звернути увагу на те, що наука комплексно впливає на життя суспільства, в тому числі на економічний розвиток, соціальне управління, соціальні інститути, що займаються формуванням світогляду людей.

Пристаюючи до вивчення соціології освіти, слід з'ясувати, що це галузь соціологічної науки, яка вивчає закономірності розвитку й функціонування освіти як соціального інституту та його взаємодії з суспільством. Слід визначити об'єкт і предмет соціології освіти та роль освіти в житті суспільства. Проаналізувати соціальні функції, мету, структуру освіти. Доцільно звернути увагу на глобальну кризу освіти та шляхи її подолання, соціологічний вимір процесу реформування освіти в Україні, Болонський освітній процес, реалії та перспективи України на шляху інтеграції вищої освіти в європейський освітній простір.

Вивчаючи тему соціологія релігії необхідно перш за все з'ясувати, що релігія – це соціальне явище. Її виникнення, існування, визначені умовами минулого та сучасного. Соціологію цікавить це соціальне явище як важливий структурний елемент суспільства. Слід визначити об'єкт і предмет соціології релігії, взаємозв'язок соціології релігії з іншими науками. Слід знати, що релігія як соціальний інститут має таку структуру: релігійні організації, релігійний культ, систему догматів, норми моралі, специфічні емоційні переживання. Релігія виконує такі основні функції: регулятивну, світоглядну, компенсаторську, інтегруючу та ін. Процеси, що відбуваються в релігії, впливають на інші соціальні процеси, найважливіші з яких: сакралізація та секуляризація. Важливо охарактеризувати сучасну релігійну ситуацію в Україні. Корисно зрозуміти, що в період розбудови демократичного суспільства, збільшується кількість людей, які є прихильниками певних релігій чи релігійних сект. Саме тому, майбутнім фахівцям треба розібратися в сутності, значенні та функціях релігії як специфічної форми суспільної свідомості.

Основні поняття теми: культура, субкультура, домінуюча культура, контркультура, матеріальна культура, духовна культура, народна культура, елітарна культура, масова культура, конфесійна культура, національна культура, культурні універсалії, культурна статика та динаміка, етноцентризм, соціокультурні зміни, поліфункціональність культури, об'єкт і предмет соціології науки, складові науки, функції науки, об'єкт і предмет соціології освіти, соціальні функції освіти, освіта як соціальний інститут, релігія, конфесії, релігійні відносини.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. В чому полягають особливості поняття «культура» з точки зору соціологічного аналізу?
2. Які Ви знаєте структурні компоненти культури?
3. Що називають культурними універсаліями?
4. Поясніть роль мови як першооснови культури.
5. Що включає матеріальна і духовна культура.
6. Охарактеризуйте загальнонародну, національну та елітарну культури.
7. Що таке субкультура?
8. Чи доводилось Вам зустрічатися з якими-небудь субкультурами? Чим вони відрізняються?
9. Якою мірою можна говорити про народження глобальної культури? Як Ви ставитесь до цієї перспективи – позитивно чи негативно?
10. Що таке наука?

11. Визначте аспекти вивчення науки як соціального явища?
12. Проаналізуйте пріоритетні напрямки розвитку науки в Україні.
13. Обґрунтуйте особливості об'єкта і предмета соціології освіти. Визначте елементи освіти.
14. Які функції виконує освіта як соціальний інститут?
15. В якому напрямку повинно проходити, на Вашу думку, реформування системи освіти в Україні.
16. Охарактеризуйте функції релігії як соціального інституту.
17. Поясніть сутність поняття «релігійність».
18. Проаналізуйте ступінь релігійності населення України.

Рекомендована література до теми

1. Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Герасимчук А.А., Шиян О.М. Соціологія. Курс лекцій. – К.: Європейський університет, 2000. – 86 с.
3. Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
4. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
5. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посіб. – К.: МАУП, 2004. – 342 с.
6. Нестуля О.О. Соціологія: практикум. Модульний варіант: навч. посіб. (для студентів вищих навчальних закладів). – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
7. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Либідь, 2002. – 256 с.
8. Пачковський Ю.Ф. Соціологія і психологія. Навч. посіб. – К.: Каравела, 2012. – 760 с.
9. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. – К.: Каравела, 2000. – 248 с.
10. Сірий Є.В. Соціологія. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
11. Смелзер С. Социология. Пер. а англ. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.
12. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 542 с.
13. Соціологія культури. Навч. посіб. / Ю.М.Семашко, В.М.Піча, О.Погорілий та ін. – К.: Каравела; Львів: «Магнолія плюс», «Новий світ-2000», 2004. – 277 с.
14. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / Під ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
15. Соціологія. Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
16. Соціологія. Підручник для вищої школи. – Х.: Фактор, 2006. – 768 с.

17. Соціологія. Підручник для соціогуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Галушко К.Ю., Ярошенко А.О., Степико В.П. та ін.; Гол. ред. В.Б.Євтух. – К.: Вид-во НПУ ім. М.Драгоманова, 2010. – 360 с.
18. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
19. Соціологія. Посібник для підготовки до іспитів / О.В.Пшеничнюк, О.В.Романівська. – К.: Вид. Паливода А.В., 2005. – 172 с.
20. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
21. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).

Рекомендована література

1. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / Уклад. Н.Гайдук, І.Сенюта, О.Бік, Х.Терешко. – Львів: ПАІС, 2007. – 296 с.
2. Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Герасимчук А.А., Шиян О.М. Соціологія. Курс лекцій. – К.: Європейський університет, 2000. – 86 с.
4. Гідденс С. Соціологія. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
5. Головатый Н.Ф. Социология молодежи. Курс лекций. – К.: МАУП, 1999. – 221 с.
6. Гречихин В.Г. Лекции по методике и технике социологического исследования. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 232 с.
7. Дворецька Г.В. Соціологія Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
8. Дворецька Г.В. Соціологія праці: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001. – 241 с.
9. Димитрова Л.М. Соціологія управління та організація: навч. посіб. – К.: ІВЦ вид-во «Політехніка», «тов. Ліра-К», 2005. – 156 с.
10. Дюркгейм Є. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
11. Економічна соціологія. Навч. посіб. / В.М.Ворона, В.Є.Пилипенко, В.І.Тарасенко та ін. – К.: Ін-т соціології НАН України, 1997. – 237 с.
12. Жоль К.К. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Либідь, 2005. – 440 с.
13. Заславская Т.И., Рывкина Р.В. Социология экономической жизни: Очерки теории. – Новосибирск: Наука, 1991. – 442 с.
14. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
15. English for students of sociology. Educational Edition/ Compiled by Liulka L.A. – К.: МАУП, 2007. – 240 с.
16. История социологии в Западной Европе и США. – М.: Наука, 1993. – 423 с.
17. Как провести социологическое исследование / Под ред. М.К.Горшкова и Ф.Э.Шереги. – М.: Политиздат, 1993. – 288 с.
18. Козер Л.А. Функции социального конфликта. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 205 с.
19. Кондович В.Ю. Соціологія (схеми, таблиці, слайди): навч. посіб. – Чернігів: ЧДТУ, 2012. – 395 с.
20. Кравченко А.И. Социология менеджмента. – Учебное пособие. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 366 с.
21. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
22. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: підручник. – К.: Каравела, 2004. – 256 с.

23. Лукашевич М.П. Соціологія економіки: Підручник. – К.: Каравела, 2005. – 288 с.
24. Лукашевич М.П. Соціологія праці. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
25. Матвеев С.А., Музыченко А.В. Экономическая социология: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Х.: Одиссей, 2006. – 184 с.
26. Мацковский М.С. Социология семьи. – М.: Наука, 1989. – 120 с.
27. Методичний комплекс для викладачів та студентів з дисципліни «Загальна соціологічна теорія» / Укл. В.П.Степико, В.В.Федас, І.П.Зайчківська, Ю.В.Сюссель. Гол. ред. В.Б.Євтух. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – 94 с.
28. Нагаєв В.М. Конфліктологія: курс лекцій (модульний варіант). – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 198 с.
29. Нестуля О.О. Соціологія: практикум. Модульний варіант: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
30. Огаренко В.М., Малахова Ж.Д. Соціологія праці. Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 304 с.
31. Павліченко П.П. Соціологія. – К.: Лібра, 2002. – 256 с.
32. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: Навч. посіб. – 2-е вид., доп. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – 320 с.
33. Паниотто В.И. Качество социологической информации: методы, оценки и процедура обеспечения. – К.: Наукова думка, 1990. – 207 с.
34. Пачковський Ю.Ф. Соціологія і психологія. Навч. посіб. – К.: Каравела, 2012. – 760 с.
35. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. – К.: Каравела, 2000. – 248 с.
36. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1996. – 219 с.
37. Практикум з соціології. Навч. посіб. / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Новий світ-2000», 2004. – 368 с.
38. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – 477 с.
39. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. – М.: Изд-во Центр, 1996. – 208 с.
40. Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. – К.: Наукова думка, 1995. – 224 с.
41. Calhoun C. Sociology. – New York: 1994 p.
42. Система социологического знания. Учебное пособие / Сост. Г.Щекин. – К.: МАУП, 2001. – 208 с.
43. Сірій Є.В. Соціологія. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
44. Смелзер С. Социология. Пер. с англ. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.

45. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 542 с.
46. Соціологія / Заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – Х.-К.: Єдинорог, 1998. – 624 с.
47. Соціологія. Короткий енциклопедичний словник / Під ред. В.І.Воловича. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 736 с.
48. Соціологія. Модульний курс: навч. посіб. / За ред. Н.М.Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 352 с.
49. Соціологія. Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / За ред. С.О.Макеєва. – К.: Знання, 2003. – 454 с.
50. Соціологія. Підручник для соціогуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Галушко Е.Ю., Ярошенко А.О., Степико В.П. та ін.; Гол. ред. В.Б.Євтух. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – 360 с.
51. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
52. Соціологія. Посібник для підготовки до іспитів / О.В.Пшеничнюк, О.В.Романовська. – К.: Вид-во Паливода А.В., 2005. – 172 с.
53. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / Укл. В.М.Піча, Ю.В.Піча, Н.М.Хома та ін. – К.: «Каравела», Львів: «Новий світ-2000», 2002. – 480 с.
54. Соціологія культури. Навч. посіб / Ю.М.Семашко, В.М.Піча, О.Погорілий та ін. – К.: Каравела; Львів: «Магнолія плюс», «Новий світ-2000», 2004. – 277 с.
55. Туленков М.В. Сучасні теорії менеджменту. Навч. посіб. – К.: Каравела, 2007. – 304 с.
56. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М., 1994. – 155 с.
57. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. – Львів: вид-во «Кальварія», 2004. – 460 с.
58. Шаповал М.Ю. Загальна соціологія. – К.: МАУП, 1995. – 208 с.
59. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии. – М.: Наука, 1987. – 248 с.
60. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2005. – 552 с. [Електронний ресурс] (library1.stu.cn.ua / у локальній мережі ЧНТУ).
61. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования: описание, объяснение, понимание социальной реальности: учебное пособие. 5-е изд. – М.: Изд-во «Омега-Л», 2011. – 567 с.

Додаток А Питання до заліку з дисципліни «Соціологія»

1. Об'єкт і предмет соціології.
2. Закони та категорії соціології.
3. Місце соціології в системі наук про суспільство.
4. Структура соціологічної науки.
5. Функції соціології.
6. Основні етапи розвитку соціологічного знання.
7. О.Конт – фундатор соціології.
8. Г.Спенсер як фундатор еволюціонізму.
9. «Соціологізм» Е.Дюркгейма.
10. М.Вебер та його соціологічна теорія.
11. Соціологічні ідеї П.Сорокіна.
12. Основні концептуальні напрями сучасної західної соціології.
13. Розвиток соціологічної думки та соціології в Україні.
14. Соціологічні погляди М.П.Драгоманова.
15. Соціологічні погляди М.С.Грушевського.
16. Проблеми теоретичної соціології М.М.Ковалевського.
17. Соціологічна проблематика у творчості Б.О.Кістяківського.
18. Політична соціологія В.Липинського.
19. Загальна соціологія М.Ю.Шаповала.
20. Сутність суспільства. Основні ознаки суспільства та його структурні властивості
21. Типи суспільства.
22. Розвиток суспільства.
23. Соціальні інститути суспільства.
24. Соціальна структура суспільства: основні види та елементи.
25. Соціальна стратифікація суспільства, її історичні типи.
26. Соціальна мобільність.
27. Механізми і канали соціальної мобільності.
28. Соціологічна концепція «середнього класу». Перспективи формування середнього класу в Україні.
29. Поняття, функції та види соціального конфлікту.
30. Структура, причини, механізми соціального конфлікту.
31. Управління соціальними конфліктами.
32. Соціальні конфлікти у сучасному українському суспільстві.
33. Поняття особистості.
34. Соціальні статуси та ролі особистості.
35. Соціалізація особистості.
36. Девіантна поведінка особистості.
37. Соціальна сутність сім'ї та шлюбу.
38. Типи та функції сім'ї.
39. Соціологія молоді: сутність, об'єкт, предмет, функції.
40. Молодь як соціально-демографічна група.
41. Етносоціологія: об'єкт, предмет, соціальні функції.

42. Етнос. Нація. Національно-етнічні відносини та процеси.
43. Соціологія масових комунікацій: об'єкт, предмет, основні підходи до вивчення.
44. Соціологія управління: об'єкт, предмет, функції.
45. Поняття та методи системи соціального управління.
46. Соціологія політики як наука: об'єкт, предмет, сутність.
47. Економічна соціологія як наука: об'єкт, предмет, сутність.
48. Соціологія праці: об'єкт, предмет, сутність.
49. Соціологія освіти як наука: об'єкт, предмет, сутність, функції.
50. Соціологія науки: об'єкт, предмет, сутність, функції.
51. Соціологія культури як наука: об'єкт, предмет, сутність.
52. Соціологія релігії: об'єкт, предмет, сутність. Релігія як соціальний інститут.
53. Конкретно-соціологічне дослідження: поняття, етапи, види, функції.
54. Програма конкретного соціологічного дослідження.
55. Гіпотеза в конкретно-соціологічному дослідженні.
56. Генеральна та вибіркова сукупності в конкретно-соціологічному дослідженні.
57. Опитування та його різновиди в соціології.
58. Спостереження у соціології.
59. Аналіз документів у соціології.
60. Аналіз соціологічної інформації.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Тематика лекційних занять.....	5
2. Методичні рекомендації до самостійного вивчення дисципліни.....	9
Тема 1. Сутність соціологічної науки. Методологічні основи соціології.....	9
Тема 2. Історія становлення і розвитку соціології.....	11
Тема 3. Суспільство як соціальна система, його структура. Соціальна стратифікація.....	13
Тема 4. Соціальний конфлікт.....	16
Тема 5. Конкретно-соціологічне дослідження.....	18
Тема 6. Методи збору та аналізу соціологічної інформації.....	19
Тема 7. Особистість у системі соціальних зв'язків. Етносоціологія.....	22
Тема 8. Соціологія сім'ї та молоді. Гендерна соціологія.....	24
Тема 9. Економічна соціологія.....	27
Тема 10. Соціологія праці та управління.....	28
Тема 11. Соціологія політики та масових комунікацій.....	31
Тема 12. Соціологія культури, науки, освіти, релігії.....	34
Рекомендована література.....	38
Додаток А Питання до заліку з дисципліни «Соціологія».....	41